

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора, професора
кафедри психології Уманського національного університету

САФІНА ОЛЕКСАНДРА ДЖАМІЛЬОВИЧА

на дисертаційне дослідження

ЄСІНА РОМАНА ВІКТОРОВИЧА

на тему: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ
МОТИВАЦІЇ ОФІЦЕРІВ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ»**

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053
Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Актуальність дослідження обумовлена, перш за усе, вимогами забезпечення психологічної стійкості та боєздатності особового складу ЗС України в умовах війни за Незалежність України, де провідним чинником ефективності є не лише технічне оснащення, а й психологічна готовність офіцерів до виконання бойових завдань

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Викладені у дисертаційній роботі положення, висновки та узагальнення мають належний рівень наукового обґрунтування. Повнота і раціональність застосування методологічного апарату, об'ємна джерельна база українських та зарубіжних наукових досліджень підтверджує вагомість та достовірність викладених ідей та положень. Послідовність викладення матеріалу і логічна узгодженість, а також змістовні узагальнення у висновках до розділів і загальних висновках підкріплюють цілісність роботи на основі повноти і завершеності етапів наукового дослідження. Наведені у роботі висновки та рекомендації мають достатній рівень обґрунтованості і достовірності.

Наукова новизна одержаних результатів: *вперше*: теоретично обґрунтовано та емпірично верифіковано чотирикомпонентну структуру професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗС України (когнітивний, емоційний, поведінково-нормативний, соціальний компоненти), де емоційний компонент визначено мета-регулятором системи;

розроблено структурно-функціональну модель розвитку професійної мотивації офіцерів тактичного рівня з шістьма взаємопов'язаними блоками, що відповідає критеріям конструктивної адекватності, прикладної транслятивності та екологічної валідності; розроблено та психометрично валідизовано перший україномовний авторський інструмент комплексного оцінювання – шкалу оцінювання професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗС України; виокремлено три мотиваційні профілі офіцерів методом кластерного аналізу (k-середніх): адаптивно-мотивований, реактивно-мотивований та фрагментарно-мотивований, що визначають індивідуальний характер реагування на формувальні втручання; доведено, що цілеспрямований розвиток внутрішньої складової мотивації через усвідомлення сенсу служби та ціннісну інтеграцію забезпечує зростання автономного мотиваційного комплексу без зміни рівня зовнішньої мотивації, що спростовує уявлення про домінуючу роль матеріального забезпечення у мотивації військовослужбовців; верифіковано програму розвитку професійної мотивації «Мотиваційний Щит», яка забезпечує статистично значуще підвищення усіх компонентів мотиваційної системи зі стійким ефектом у відстроченому контрольному зрізі.

удосконалено: наукові уявлення про механізм трансформації зовнішніх вимог військової служби у внутрішньо прийняті цінності через ціннісно-смыслову рефлексію, ідентифікацію з місією підрозділу та усвідомлення персональної відповідальності за підлеглих; підходи до психодіагностики професійної мотивації військовослужбовців шляхом упровадження триланкової структури вимірювання на кожен компонент: авторська субшкала, суміжний валідований інструмент та ризик-орієнтований індикатор; методичні засади організації формувального експерименту у військовому середовищі з урахуванням бойових ротацій, службових обмежень та психологічних навантажень.

набули подальшого розвитку: положення теорії самодетермінації (Deci & Ryan) щодо задоволення потреб автономії, компетентності та пов'язаності в контексті ієрархічної організації та бойової невизначеності; концептуальні підходи до вивчення мотивації в екстремальних умовах діяльності через доповнення класичних моделей ризик-орієнтованим виміром (алекситимія,

ПТСР-симптоматика); практичні підходи до психологічного супроводу офіцерів у збройних силах шляхом переходу від реактивних до проактивних систематичних програм розвитку мотивації.

Зазначені автором у дисертаційній роботі формулювання новизни є точними та відповідають поставленим завданням й отриманим висновкам. Практична значущість роботи полягає у впровадженні основних результатів дослідження у практику психологічного супроводу підрозділів Сухопутних військ ЗС України: авторської методики ШОПМ-ОТ-СВ – для визначення рівня сформованості чотирьох компонентів професійної мотивації офіцерів та їх мотиваційного профілю; програми «Мотиваційний Щит» – у практичне використання командирами підрозділів, офіцерами структур психологічної підтримки персоналу та військовими психологами для диференційованого психологічного супроводу особового складу. Комплекс розроблених інструментів (повністю або частково) може використовуватися під час проведення психологічної підготовки в системі індивідуальної та колективної підготовки ЗС України, а також в освітньому процесі закладів вищої військової освіти – Національного університету оборони України, Національної академії Сухопутних військ, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка – під час підготовки фахівців за спеціальністю «Психологія» та «Морально-психологічне забезпечення».

Загальний аналіз змісту дисертації, її завершеності

Дисертацію Єсіна Романа Вікторовича відзначає чітка структура, що представлена вступом, трьома розділами, висновками до кожного розділу, загальними висновками і списком використаних джерел. У вступі автором переконливо обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка конкретизується у завданнях, визначено об'єкт та предмет, окреслено систему використаних у роботі дослідницьких методів, розкрито наукову новизну отриманих результатів і практичну значущість дисертаційного дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади професійної мотивації офіцерів Сухопутних військ ЗС України» автором дисертації

здійснено теоретичний аналіз професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗС України через систематичне вивчення психологічної природи мотивації як феномена, специфіки професійної мотивації у військовому контексті, міжнародного досвіду підтримки мотивації у арміях країн НАТО та психологічних особливостей мотивації офіцерів ЗСУ в умовах повномасштабної війни.

Дослідження психологічних особливостей професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗС України дозволило встановити, що мотивація офіцерів ЗСУ формується у якісно специфічних умовах, що радикально відрізняються від контекстів, для яких розроблялися класичні теоретичні моделі та практики країн НАТО. Виявлено три базові психологічні особливості умов службової діяльності: перманентна екстремальність (на відміну від періодичних ротацій у арміях НАТО), структурна невизначеність (гібридна війна, динамічність фронту, непередбачуваність ситуації) та асиметрія ресурсів (обмеження матеріальних стимулів та технічного забезпечення). професійна мотивація офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗС України є складним психологічним феноменом, що вимагає інтегративного підходу до дослідження та підтримки. Виявлені теоретичні положення – специфіка умов, механізми функціонування компонентів, динаміка трансформації, критичні ризики – створюють концептуальну рамку, яка потребує емпіричної верифікації через систематичне дослідження мотиваційної сфери офіцерів ЗСУ, розробку валідного діагностичного інструментарію та побудову структурно-функціональної моделі розвитку мотивації, адаптованої до специфічних умов та викликів тривалої війни.

У другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗС України» Єсіним Р.В. обґрунтовано методологічну структуру емпіричного дослідження, яке було побудовано у чотири послідовні етапи, що забезпечило досягнення поставленої мети та вирішення дослідницьких завдань. Розроблений психодіагностичний комплекс охоплює дев'ять методик, структурованих у чотири блоки відповідно до теоретичної моделі. Інтегративним інструментом є авторська Шкала оцінювання професійної мотивації офіцерів тактичного рівня

Сухопутних військ ЗС України (ШОПМ-ОТ-СВ), яка пройшла повну психометричну апробацію, що підтвердила її практико-діагностичну придатність. Емпіричний аналіз сформованості структурних компонентів мотивації виявив диференційовані мотиваційні профілі залежно від характеру службових обов'язків офіцерів. Найбільш вразливою є підгрупа офіцерів бойових підрозділів без бойового досвіду. Офіцери бойових підрозділів – учасники бойових дій утворюють внутрішньо неоднорідну групу: бойовий досвід зміцнює ресурсні зони (автономний мотиваційний комплекс, резильєнтність, соціальна мотивація) і водночас підвищує вразливість. Виявлено два системні ризик-чинники демотивації з міжкомпонентним деструктивним впливом: клінічно значуща алекситимія, та клінічно значуща травматична симптоматика. Обидва ризик-чинники фіксуються в усіх функціональних групах і потребують обов'язкового скринінгу незалежно від профілю офіцера. Кореляційний аналіз підтвердив їхній негативний вплив на загальний індекс мотивації.

Кореляційний і регресійний аналіз верифікував ієрархію предикторів загального індексу мотивації. Найпотужнішим предиктором ЗІМ виступила психологічна резильєнтність – емоційний компонент, що є переконливим емпіричним підтвердженням його статусу мета-регулятора мотиваційної системи. Другим за силою предиктором є когнітивний компонент. Усі чотири субшкали ШОПМ-ОТ-СВ значуще корелюють між собою і з ЗІМ, підтверджуючи функціональну диференціацію компонентів та їхню системну інтегрованість.

На основі узагальнення результатів констатувального зрізу розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗС України. Модель відповідає критеріям наукової коректності психологічного моделювання: вона є верифікованою (усі компоненти і зв'язки підтверджені емпірично), операційною (кожен компонент вимірюється конкретними психодіагностичними інструментами), функціональною (визначені ролі компонентів і механізми їхньої взаємодії) та прикладною (безпосередньо пов'язана із програмою психологічного втручання).

У третьому розділі дисертації «Програма розвитку професійної мотивації офіцерів Сухопутних військ ЗС України» автором дисертації експериментально верифіковано ефективність цілеспрямованого психологічного розвитку професійної мотивації офіцерів тактичного рівня через модульну тренінгову програму, що операціоналізує структурно-функціональну модель мотиваційної системи в умовах тривалих бойових дій. Отримано експериментальні докази можливості значущого підвищення всіх чотирьох компонентів мотивації – когнітивного, емоційного, поведінково-нормативного та соціального – за допомогою систематичних психологічних інтервенцій середньої тривалості. Доведено, що диференційований розвиток компонентів мотиваційної системи з урахуванням виявленої ієрархії їхнього впливу забезпечує вищу ефективність психологічних інтервенцій порівняно із недиференційованими підходами. Встановлено, що цілеспрямований розвиток внутрішньої складової мотивації через усвідомлення екзистенційного сенсу службової діяльності та інтеграцію особистісних цінностей із професійними завданнями призводить до оптимізації балансу мотивів навіть за відсутності покращення зовнішніх стимулів. Встановлено, що розвиток емоційного компонента через інтегровані тренінги стресостійкості, саморегуляції та зниження алекситимії забезпечує не лише підвищення показників кожного аспекту окремо, а й формування мета-компетенції психологічної витривалості, що модерує доступ до усіх інших мотиваційних ресурсів. Дисертантом виявлено диференційовані траєкторії мотиваційного розвитку залежно від початкового мотиваційного профілю офіцерів, що має значення для теорії та практики психологічного супроводу. Крім того, ним отримано експериментальні докази переносу ефектів психологічного розвитку мотивації на показники реальної службової ефективності. При цьому величина ефекту програми для службової ефективності виявилась зіставною з величиною ефекту для мотиваційних компонентів, що підтверджує екологічну валідність розробленої моделі. Встановлено стійкість ефектів програми у відстроченому контрольному зрізі, що вказує на формування стабільних психологічних механізмів підтримки мотивації, а не тимчасової активізації під впливом тренінгу. Таким чином, результати формувального експерименту створили

емпіричну основу для розробки науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо системного психологічного супроводу мотивації офіцерів Сухопутних військ. Доведено можливість ефективної реалізації програми штатними психологами військових частин за умови відповідної методичної підготовки, що створює передумови для впровадження у систему психологічного забезпечення ЗСУ без залучення зовнішніх експертів.

Висновки дисертаційного дослідження є логічними, обґрунтованими, сформованими за результатами здійсненого теоретичного аналізу та експериментального дослідження із використанням сучасних статистичних методик, вони кореспондуються із поставленою метою і завданнями дослідження. Список використаних літературних джерел містить достатню кількість сучасних іноземних джерел, монографії і статті українських авторів. Список оформлено правильно, він відповідає вимогам до дисертаційних робіт. Дисертаційний матеріал у достатній мірі ілюстровано таблицями і рисунками.

Відповідність змісту дисертації встановленим вимогам

Основні теоретичні, наукові та практично-прикладні положення дисертаційної роботи Єсіна Романа Вікторовича тему: «Психологічні особливості професійної мотивації офіцерів Сухопутних військ Збройних Сил України», відображено в анотації у повному обсязі. Дисертація відповідає спеціальності 053 – Психологія.

Результати дисертаційного дослідження представлено у 21 науковій праці (із них 3 – у співавторстві), серед яких: 7 статей – у виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України як фахові у галузі психології, 14 – у збірниках тез доповідей на наукових конференціях, семінарах та круглих столах. Публікації дисертанта повною мірою висвітлюють основні наукові положення кваліфікаційної роботи. Порушень академічної доброчесності у публікаціях автора та його дисертації не виявлено.

Завершеність дисертаційної роботи та зауваження щодо її змісту та оформлення

Дисертаційна робота Єсіна Р.В. є завершеним науковим дослідженням із чітко визначеними та вирішеними метою, завданнями на основі реалізованої логіки методологічних і методичних підходів. У роботі витримано послідовність наукового пошуку із подальшим порівняльним аналізом отриманих даних. Загалом позитивно оцінюючи результати наукового дослідження дисертанта, необхідно зробити деякі зауваження та визнати, що у дисертаційній роботі є дискусійні положення, що зумовлені складністю та широтою предмету дослідження.

1. У вступі до дисертації не зайвим було б сформулювати наукове завдання дослідження.

2. При формулюванні 1-го завдання дослідження варто б було зазначити не лише про теоретичний, а й про методологічний аналіз проблеми професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ Збройних Сил України.

3. Щодо наукової новизни отриманих результатів то вважаємо за доцільне висловити думку, що позицію розуміння функціональної ролі стресостійкості у структурі професійної мотивації варто б було викласти не у фрагменті «удосконалено», а у фрагменті про набуття подальшого розвитку уявлень про функціональну роль стресостійкості у структурі професійної мотивації.

4. Наприкінці констатації практичного значення результатів дослідження доцільно б було навести відомості із реквізитами відповідних довідок, які у достатній кількості подано автором у додатку X до дисертації.

5. Методологічне підґрунтя роботи вийшло б ще більш потужним, якби автор звернувся до положень, що містяться у наукових працях провідних українських (С.Г. Москвічов; С.С. Занюк) та зарубіжних науковців з проблеми мотивації (Atkinson J.W., Raynor J.O., Dweck C.S., Georgesens J.C., Heckhausen H., Madsen K.B.).

Висновки

Дисертаційна робота Єсіна Романа Вікторовича тему: «Психологічні особливості професійної мотивації офіцерів Сухопутних військ Збройних Сил України» є самостійним, цілісним та завершеним науковим дослідженням, у

якому поставлена і на належному рівні розв'язано актуальну для української психології проблему; вона відповідає вимогам «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44, які висуваються до дисертацій, а її автор – Єсін Роман Вікторович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

професор кафедри психології Уманського національного університету
доктор психологічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України.

Олександр САФІН

Відгук Олександра САФІНА засвідчую:

В.о. ректора

Уманського національного університету

Олена ЯРОШИНСЬКА

Підпис	<i>Олександр Сафін</i>
ЗАСВІДЧУЮ	
Начальник відділу кадрів Уманського національного університету	
20 <i>26</i> р.	

